

Egopsikolojisi ve Madde Bağımlılığı

Oya GÜÇLÜ GÖNÜLLÜ *, Münevver HACIOĞLU *, Nurcihan TARLACI *

ÖZET

Birçok madde tedavi programında hastalık modeli revaçta olsa da, psikodinamik yaklaşım daha geniş kabul görmüş ve madde bağımlısı hastaların tedavilerinde alkolik hastaların tedavilerinden daha değerli bulunmuştur. Alkolik hastalara göre çok sayıda madde bağımlısının maddeleri kendi kendine tedavi amaçlı ve maddenin karakter patolojileri ile altta yatan semptomları hedef alan psikoterapötik etkilerinden yararlanmak için kullanılır. Bu derlemede ego psikolojisi ve madde bağımlılığı gözden geçirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ego psikolojisi, madde bağımlılığı

Düşünen Adam, 2002, 15(2): 104-107

SUMMARY

Although the disease model is popular in many drug rehabilitation programs, psychodynamic approaches are more widely accepted and valued in the treatment of drug abusers than in the treatment of alcoholic persons. In contrast to alcoholic individuals, polydrug abusers are more likely to use drugs as self medication and more likely to benefit from psychotherapeutic efforts to address their underlying symptomatology and character pathology. In this review ego psychology and drug dependence were discussed.

Key words: Ego psychology, substance dependence, abuse

GİRİŞ

Ne zevk arayışı ne de kendine zarar verme güdülere, insanoğlunun acılarına bulduğu garip çözüm yolunu temsil eden bağımlılık hastalığının zorlayıcı yapısını açıklamaya yetmez. Her ne kadar acı hayatın kaçınılmaz bir yönü de olsa, madde bağımlılarında duygu tanımlama, dayanma süre giden acıyı hafifletmeye yönelik geliştirilen bireye özgü ilişki nitelikleri ile ilgili problemler mevcuttur. Bu bireyler bağımlılık yapan maddelerin; kendileri ve çevreleri ile ilgili acı veren ve şaşırtıcı duyguları geçici süre ile kontrol etmeye veya hafifletmeye yarayabilen psikoaktif özellikleri keşfederler. Böylece madde etkileri duygularını ifade edebilme boşluk duygusu ve depresyon, sıkıntı, öfke gibi duygudurumlara karşı kullanılır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Wurmser'in 1974 yılında tanımladığı savunmalarda ki eksiklik, ve psikoanalitik terimlerle tanımadığı gibi bağımlılardaki düşük uyarılma eşiği erken dönem travma ve gelişimsel bozuklukla oluşan hassasiyet ile de açıklanabilir.

Ego ve self psikolojisi yaklaşımı ile dayanılmaz yapısal eksikliği olanlar madde bağımlılığı ile karandıktan zarar görmüş kendilikleri ile yol bulmaya çalışırlar. Kendine dikkat etmek ve kendini kontrol etmek ile ilgili yaşadıkları zorluklar nedeni ile ciddi boyutta tehlikeli tutumlar içine girerler. Hatta bu kontrolsüz saldırgan bir tavırla kendilerine zarar verici davranışlara dönerler (Khatzian, 1985a)

Madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı bireyin iç ve

* Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi 3. Psikiyatri Kliniği

dış dünyası ile başetme çabaları ile yakından bağlıdır. Çağdaş psikoanalitik bakış ile madde bağımlılığı; kişinin ego organizasyonu ve kendilik duygusunun başetme yöntemleri ile desteklenmesi veya engelle-yici özgül etkilerini incelenmesi ile anlaşılabilir (Eyre ve Wilber 1984).

Psikodinamik çalışmalar ve madde kullanımı olan bireylerin tedavileri, bir sıra kendini denetleme hassasiyet ve bozukluklarına işaret eden bulguları meydana çıkarmaktadır ki; bunlar psikodinamik tedavi metodları ile erişebilir, anlaşılır ve değiştirilebilir. Kuşkusuz eşlik eden kişilik bozuklukları gibi mevcut psikiyatrik problemlere ait bulgularda da değerlendirilmelidir (Khatzian ve Treece 1985).

Klinik bulgular; bireyin nesne ilişkilerinden, kendilik duygusundan, egolarındaki yetersizlikten kaynaklanın sıkıntıları ve acı veren olayları kontrol eden ve/veya hafifleten maddelerin varlığını keşfetmeleri ile bağımlılığın geliştiğini öngörmektedir. Bir başka deyişle bağımlılıkta ana problem kontrolsüz ve hassas kendiliktir.

Psikodinamik bakış acısı; kişinin hayatında maddelerin fonksiyonu ve anlamını ve bağımlı bireylerin problemleri ile başa çıkma yöntemlerini açıklamada temel oluşturur. Elbette genetik, sosyal bilimler, ailevi ve sistem teorilerinin herbirinin madde bağımlılığının nedenlerini belirlemede yeri vardır (Lars-sons ve ark, 2001).

Sosyal açıdan ele alındığında madde alt kültürü içinde incelendiğinde madde kullanımı bu bireyler için güvenli bir rol oluşturur. Aksi takdirde bu toplum tarafından dışlanan ve söz hakkı verilmeyen kişiler olurlar.

Genelde düzenli normal bir iş bulma ve sürdürmeleri zor olduğu için çoğu zaman madde kullanımını adeta bir meslek olmuştur. Sabahları kalkmak, madde temin etmek ve buna yönelik para sağlayan faaliyetler yapmak için neden oluşturur.

Bu durumda madde kullanımı, kişiye benzer yapıda sosyal bir çevre sağlamış olur. Ayrıca ilişki kurmak ve sürdürmekte zorluk yaşayan bu kişiler hem statü edinebilecekleri hem de rahat hissedecekleri hali hazırdaki bu alt kültüre dahil olurlar. Bireyin çevreye

ve duygularına uyum sağlamaya çalışmasında madde etkisi ve madde alt kültürüne giriş, bir dizi duygudan korunmak, söndürmek ve sessiz kalmak için kullanılır.

İlk zamanlar psikodinamik formülasyon ile dürtü teorisi temel alınarak; doyum sağlayan, saldırgan dürtüler ve madde kullanımının bilinç dışı anlamı üzerine durulmuştur. Bu modelde madde kullanımına yatkın bireylerin heyecan arayan yapıları olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bağımlılığın zorlayıcı yönü, madde kullanımının içgüdüsel ve zevk verici yönleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Diğer bir modelde madde kullanımının kendine zarar verici özellikleri incelenmiş ve kronik intihar olarak tanımlanmıştır. Madde kullanımı; mevcut bilinçaltı ölüm düşünceleri ve kendine zarar verme eğilimleri öngörülerek kişinin çatışan dürtüleri ve ihtiyaçları arasında hayatta kalmasını sağlayarak kendine zarar verme ihtiyacının da karşılandığı nörotik bir uzlaşmadır.

Son dönemdeki psikoanalitik formülasyonlarda ise adaptasyon ego ve kendilik karışıklıkları ve ilişkili psikopatolojiler madde bağımlılığına sebep olan faktörler olarak incelenmektedir. Madde kullanımının anlamı, nedenleri ve sonuçları en iyi kişilik organizasyonu, ego psikolojisi, kendilik yapıları, kişiye özgü stres durumları ile ilişkili çevresel etkiler ve maddelerin özgül özelliklerinin dikkate alınması ile anlaşılır.

Khantzian (1985b) kendi kendine tedavi hipotezinde; bireylerin egozayıflığı, kendilik duygusu, dürtüler ve duygusal savunmalar benliğin korunması ile ilgili yaşanan zorluklar neticesinde madde kullanmaya ve bağımlı olmaya yakın olduklarını belirtir.

Birçok madde bağımlısı, madde kullanımını düşük kendine güven, depresyon gibi özgül semptomlar yada psikopatolojik durumlar için kullandıklarını bildirmektedir (Horner ve Scheibe, 1997).

Bireyin çevreye ve duygularına uyum sağlamaya çalışmasında madde etkisi ve madde alt kültürüne giriş, bir dizi duygudan korunma, bir kısmının söndürme ve sessiz kalmak için kullanılır. Gelişimsel bir geri kalma yada durgunluk sonucu, ego dengesi kurula-

mayan veya yetersiz yapılandırılan bireylerde disforik bir duygudurum ego fonksiyonu üzerine degorganize edici etki yapabilir. Bu gibi stres durumlarında daha sıradan, savunmacı, nörotik, karakteristik yada benzeri uyum mekanizmaları yerine, bağımlılar problemlerine sıradışı bir çözüm bularak madde kullanırlar.

Son zamanlarda dürtü ve duygularla başa çıkarken gelişen yapısal ve fonksiyonel rahatsızlıklarla ilgilenen ego psikolojisinin yanında kişinin kendisi ve çevresi ile yaşadığı deneyimler ve tutumlar ile ilgili sorunlarla ilgilenen kendilik/narsistik psikoloji dikkat çekmektedir.

Kohut (1971) ve Kernberg özellikle beslenme, bağıllık ile ilgili gelişiminin erken dönemindeki problemlerin nasıl erişkin yaşta kişilik patolojilerine yol açtığını araştırmıştır. Wurmser (1974) narsistik hassasiyet ve dekompanzasyonun eğilim oluşturan faktörler olduğunu ve maddelerin bu dekompanzasyonlar ile giden stres ve disforiyi önlemek için kullanıldığını belirtirken ayrıca öfke, utanç, yalnızlık gibi acı veren duyguların önemini vurgulamıştır. Dodes (1990) çaresizlik ve reaktif narsistik öfkenin madde kullanımındaki relapsların kolaylaştırıcısı olduğunu belirtmiştir. Sandel (1994) ise 1824 narkotik madde bağımlısında kişilik organizasyonunu incelemiş ve Kernberg teorisinin geçerliliğini vurgulamıştır.

Bağımlılık kendini kontrol etme bozukluğu olarak ele alındığında madde kullananlarla yapılan klinik çalışmalarda temelde dört alanda kontrol problemi vurgulanmıştır. Bunlar; duygusal yaşam, kendine güven, insan ilişkileri ve benliğin korunmasıdır.

Benliğin korunması bir ego fonksiyonu olarak karmaşıktır. Sinyal anksiyete, gerçeği değerlendirme, kontrol, sertez, karar vermek gibi bir dizi savunma ve fonksiyonun parçasıdır. Bu fonksiyonlarda bir bozukluk olduğunda yadsıma, projeksiyon, haklı çıkarma gibi mekanizmalar kullanılır. Bağımlılık sürecinde ego, patolojinin odak noktası olarak öne sürülmüştür.

Yansıtma ve inkar savunmaları gerileme özellikle vurgulanmıştır. Bağımlılarda tipik örnek olarak gerilemenin ele alındığında ego fonksiyonlarındaki çeşitli yetersizlikler açıklanmıştır (Fine J ve Juni S,

2001).

Bağımlılarda nesne ilişkilerinde gözlenen özgül yetersizlik yanında gerçeği değerlendirme yetisinin problem oluşturmadığı belirtilmiştir (Rutherford, 1996).

Eğer içgüdülerimiz, dürtülerimiz gelişigüzel ifade edilirse, tehlikeli durumlarda karşı karşıya kalırız. Kontrol eden ve uyaran yanıtlar egonun savunma mekanizmalarının parçasıdır. Bu bağlamda madde bağımlılarında kendini koruyucu ego kapasiteleri noksanıdır.

Gelişimin erken dönemlerinde oluşturulan bu fonksiyonların uygun bir şekilde içselleştirilmemesi nedeni ile oluşan problemler, madde kullananların yaşam öykülerinde korunabilir tıbbi, kanuni, ekonomik zorluklar ve kazalar sıklıkla karşımıza çıkar. Önceden görmek, değerlendirmek, endişe etmek ile ilgili kalıcı bir yetersizlik durumu söz konusudur. Madde kullanımının kendisindeki tehlikeyi hiçe saymanın bir diğer kanıtıdır. Bu tür hassasiyetin karakteristik özelliği bu kişilerin hiperaktif, impulsif, agresif ve tehlikeyi inkar eden tutumlarında gözlenir.

Duygudurum düzenlenmesi ve savunmaları ele alındığında; gerginlik yaratan durumları savuşturmak ve yatıştırmak, üzüntülü durumları hafifletmek için bireylerin kendini tedavi etme yöntemi olarak maddeyi kullandığı görülür. Genelde mevcut duygudurum ile bağlantılı madde seçilir. Örneğin; öfke ve saldırganlığa karşı opiat, anergi, çökkünlüğe yönelik uyarıcılar kullanılır. Alkolü de kapsayan depresanlar ise katı, aşırı değer yüklenen savunmalarla oluşan izolasyon ve boşluk hissini iyileştirmek için kullanılır.

Bazı yayınlarda madde kullananlarda sadece duyguların aşırı şiddetli yada bunaltıcı olmasından değil, aynı zamanda karışıklık şaşkınlık yarattığından, kelimelere dökülmediğinden ve yokluğunda da acı verici olarak değerlendirilebileceği belirtilir.

Çoğu madde kullanıcısının duygularının farkına varmak ve tanımlamakla ilgili zorluk yaşadığı bilinmektedir (Krystal, 1982).

Acıyı hafifletmeye yönelik madde kullanılırken; kişilerin asıl hedefi tamamen ortadan kaldırmaktan

çok kontrol sağlayabilmektir. Kişiler madde ile duygularını anlamlandırır tanır ve kontrol eder. Hatta sonuçlarının ve etkilerinin hoş olmadığı acı dolu olduğu zamanlarda kendi icat ettikleri üzüntüyü bunun yerine koyar ve hatırlanması, bulunması, yakalanması zor olanın yerine kontrol ederler.

Bu adeta içteki mevcut ümitsizliği inkar etmek için bir dış etkiye başvurulmuş kullanılan bir savunmadır.

Duygu ve dürtüleri ile başa çıkarken uygun içsel mekanizmaları yetersiz kalan bu kişiler madde kullanımını içeren bir dizi hareket zevk, güvenlik, iyi hissetme, kendine güven gibi ihtiyaçlarını dış dünyadan karşılarlar. Katı savunmalar ve kendine güvendeki azlık kişiyi ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için dış dünyaya yönelmiş olur.

Tekrarlayan şekilde madde ile istenen etki alındığında kişi diğer cevaplar ve çözümlerle başatmayı daha az kullanmaya başlar. Toplum tarafından bu davranışların kabul görmemesinin de etkisi ile regresyon ve geri çekilmeye ait giderek artan bir eğilim vardır. Bununla birlikte kişiler diğer uyum mekanizmalarının yokluğunda, stres yaratan durumların hafifletilmesinin ancak ya tercih edilen madde miktarının artırılması yada orijinal bağımlısı oldukları madde nin yan etkilerini geçirecek bir başka maddeye geçerek gerçekleşeceğini düşünürler.

Bir dizi problemle başa çıkmak için maddeler sıradışı çözüm yolları olarak görülür ancak elbette bu kısa süreli bir etki oluşturur. Uzun dönemde bağımlılığın getirdiği ciddi uyum güçlüğü yaratan sonuçların varlığı ile bağımlılar madde konusunda ambivalan durumda kalırlar.

Sıklıkla tıbbi hukuki, ilişkilerindeki krizler ile madde kullanımını destekleyen inkar ve akla uygunlaştırma yıkılır. Bu dönemlerde alternatif çözümler mümkün görünebilir hatta bazıları için ilişkileri düzeltmeye yönelik çaba, ılımlı zorlayıcı aktiviteler girişimleri

söz konusu olur.

Cloningerin geliştirdiği model doğrultusunda madde bağımlılarında ego savunma mekanizmaları ile kişiliğin psikobiolojik modelinin bir arada değerlendirilmesi önerilmiştir (Mulder ve ark, 1996).

Bağımlılıkta yeni paradigma ödül ve yaşantılanan deneyimlerin gücüne odaklanmıştır (Du Pont, 1998). Kişinin ego gücünün ve bağımlılık davranışının karakter yapısı dahilinde ele alınması tedavide de değişik terapi uygulamalarına olanak sağlar (Johnson B, 1999).

KAYNAKLAR

1. Dodes LM: Addiction, helplessness and narcissistic rage. *Psychoanal Q*, 159: 398-419, 1990.
2. Du Pont RL; Addiction a new paradigm *Bull. Menninger Clin*, 62(2):231-242, 1998.
3. Eyre ve Wilber; The psychodynamics of opiate addiction. *J Nerv Ment. Dis*, 172(6): 342-352, 1984.
4. Fine J, Juni S: Ego atrophy in substance abuse: addiction from a socio-cultural perspective *Am J Psychoanal* 61(3):293-304, 2001.
5. Johnson B: Three perspectives on addiction, *J Am Psychoanal Assoc*, 47(3):791-815, 1999.
6. Khantzian EJ: Psychotherapeutic interventions with substance abusers the clinical context. *J Subst Abuse Treat*, 2:83-88, 1985a.
7. Khantzian EJ: The self medication hypothesis of addictive disorders: focus on heroin and cocaine dependence. *A J Psychiatry* 142:1259-1264, 1985b.
8. Kohut H: The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders. New York international universities press, 1971.
9. Krystal H: Alexithymia and the effectiveness of psychoanalytic treatment *International journal of psychoanalytic psychotherapy*, 9:353-378, 1983.
10. Larsson S, Lilja J, Borg S, et al: Toward an integrative approach in the analysis of dependency problems, *Subst Use Misuse* 36(9-10):1323-1356, 2001.
11. Mulder RT, Joyce PR, Sellan JD, Sullivan PF, Cloninger CR: Towards an understanding of defense style in terms of temperament and character. *Acta Psychiatr Scand* 93(2): 99-104, 1996.
12. Rutherford MJ, Cacciola JS, Alterman AI, McKay JR: Assessment of object relations and reality testing in methadone patients. *Am J Psychiatry*, 153(9):1189-94, 1996.
13. Sandell R; Diagnosing the personality organization of drug-abusers by rating ego balance, *Acta Psychiatr Scand* 89(6): 433-440, 1994.
14. Wurmser L: Psychoanalytic considerations of the etiology of compulsive drug use. *J Am Psychoanal assoc* 22:820-843, 1974.